

Una festa parateatral: "Les Santantonades"

Xavier Fàbregas

Si decidim ser rigorosos, hem d'admetre que l'home acaba d'eixir de la prehistòria, ha trencat la corfa. Les pors, les esperances, les creences i els ritus que van anar cristal·litzant durant 40.000 anys de civilització no alfabètica han subsistit en bona mesura durant els 2.500 anys últims: han subsistit sense parar de transformar-se, d'influir-se mútuament, com passa sempre en el domini dels cossos que viuen, creixen i es modifiquen.

Els rituals ibers celebrats per a propiciar un bon any de collites i de bestiar no van poder ser eliminats per les religions que van anar arribant, més inclinades a espiritualitzar els impulsos transcendents de l'home i a organitzar les activitats agrícoles i ramaderes amb l'acumulació i el perfeccionament dels coneixements tècnics. El cristianisme, enfrontant amb aquesta problemàtica, incapaç d'arrancar allò que considerava una mala herba, va decidir posar-ho tot dins del mateix sac i donar-li la benedicció. La festa del solstici d'hivern, la gran festa en honor del sol en tota la zona Mediterrània occidental, va quedar convertida en el Nadal cristià. I els rituals agrícoles i ramaders que arribaven amb el naixement del nou any, van rebre la presidència honorària de Sant Antoni, i tots contents.

En una comarca allunyada de les vies de comunicació i, per tant, dels corrents migratoris, com els Ports de Morella, el ritual de la "Santantonà" ha romàs com una de les cerimònies anuals. He pogut trobar constància a Cinctorres, Portell, Mirambell, Olocau del Rei, Vilafranca, La Mata i Forcall. En aquesta última població, on les festes tenen lloc el 16 de gener, vigília de Sant Antoni -encara que es prolonguen durant tres dies més- és on es manté amb més vitalitat.

Ens trobem dins d'una comarca d'una densitat demogràfica important en èpoques prehistòriques recents. Encara que sempre ens trobem al terreny relliscós de la hipòtesi, és necessari no oblidar que les pintures del Maestrat, incloses les ben conegudes del barranc de la Valltorta, estan a pocs quilòmetres; és creïble el replegament d'una població autòctona prelitoral, porosa a les arts, a les terres àrides de l'interior, davant de la pressió dels nous pobles més romanitzats i més forts? En tot cas, hi ha una cosa certa: les moles de Sant Marc, de Sant Pere, de Cosme, del Migdia i sobretot, la Moleta de Liborio, que circumval·len Forcall, són extraordinàriament riques en restes ibèriques tardanes -val la pena visitar el Museu Arqueològic de Forcall, modest, però interessant-. No sembla que la gent de les moles es decidisca a deixar la protecció de les seues fortificacions d'una forma definitiva fins que, iniciat el període que avui coneixem

com a Edat Mitjana, apareix el nucli urbà de Forcall, en la confluència de tres rius, prop de l'aigua, per tant, element preciós en una orografia tan exigua com aquesta.

Si ens hem detingut en totes aquestes consideracions és perquè crec que les Santantonades dels Ports de Morella són un dels espectacles més antics dels Països Catalans, amb unes arrels que xuplen dins de la prehistòria, i sens dubte, un dels més impressionants.

Las festes de Sant Antoni no les organitza la parròquia ni l'Ajuntament, sinó la Confraria de Sant Antoni, a la qual pertanyen tots els barons de Forcall, una vegada casats. La Confraria es regix per quatre majors, elegits per una assemblea que se celebra l'endemà de la festa del Sant, o siga, el 18 de gener. I durant tot l'any es manté en actiu, de forma que es convertix en el que avui diríem una "associació de base" de població.

L'acte més brillant de la Confraria, allí on posa tot el seu empenyorament, és la Santantonà. El propòsit de la festa és demanar-li al Sant protector bona collita i la reproducció del bestiar. Per a tal fi, se celebra el 18, a la vesprada, una cerimònia màgica, avui dedicada al divertiment de la gent, on se simula llaurar la Plaça Major del poble, i dels solcs es trauen tot tipus de llepolies, que els més xicotets esperen amb entusiasme. El significat del ritu, per tant, és prou evident.

El que ens interessa ara destacar, són els elements parateatral, que convergeixen en l'acte major de la Santantonà, celebrat la vespra del dia 16.

La acció del dia 16 pot resumir-se així: Sant Antoni i Sant Pau, ermitans que resen en una cabanya del bosc -la barraca, en realitat, s'alça al centre de la Plaça, al voltant de l'arbre Maio, que li servix de carcassa- són descoberts per un dimoni que fa d'espia. Seguidament apareix tota la cohort infernal que lliga els Sants a una corda llarga i els passeja pel poble, casa per casa; amb aquest motiu, sants i dimonis són obsequiats en cada llar a beure del porró familiar ple d'un vi en el qual, per dir-ho d'una forma popular, "canten els àngels".

De tornada a la plaça, els dimonis boten foc a la barraca i aquests, arrossegats per l'eufòria col·lectiva, col·laboren també amb entusiasme. Tot el món pot, si vol, col·locar-se a l'interior buit de la foguera i cantar cançons populars amb els jòvens del poble, fins que les brases i la calor els trauen. Els residus del foc són aprofitats, a l'hora del sopar, per a coure unes costelles. És un sopar comunitària,

en la qual tots poden participar, ja que la carnisseria està ven
proveïda i espera el client ressagat.

A aquesta cerimònia s'afeg, els anys que en la població hi ha gent
disposada per a realitzar teatre, la representació d'una peça breu que
escenifica un episodi de la vida de Sant Antoni. Aquesta em sembla
un costum més recent introduït, amb molta probabilitat, a mitjan
segle XIX, i els texts que he pogut veure, s'assemblen notablement
als miracles de Sant Vicent, representats a la ciutat de València.

Els personatges que intervenen a la Santantonà són: Sant Antoni i
Sant Pau, vestits amb robes negres; el dimoni-espia, que va de forma
semblant; els dimonis encaputxats amb un conjunt blanc amb ratlles
verdes i roges (en realitat es tracta de dragons i colobres); els
dimonis xicotets, que visten com els altres, però amb la cara
descoberta; la Filoseta, que és un transvestit, representant les
temptacions suportades per Sant Antoni.

El desfile pels carrerons de la vila, es realitza sense una altra
il·luminació que unes teies que van seguint a la comitiva
santantonera.

L'estudi d'aquesta festa parateatral està encara per fer, i constituïx
un dels molts exemples vius, als Països Catalans, en els quals la
col·laboració d'etnòlegs i investigadors del món de l'espectacle ha de
donar, si és portat a terme, uns resultats positius.

Autor: Xavier Fàbregas

Títol: Una festa parateatral: "Les Santantonades"

Diari: Avui

Barcelona, 12 de gener de 1978